

Müjdə ver, ikrah oyatma. Asanlaşdır, çətinləşdirmə.

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

İSLAMLA TANIŞLIQ

ƏLLAMƏ TƏBATƏBAİ

Fars dilindən tərcümə:

Ağabala Mehdiyev

Redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Flora ƏLİYEVƏ
Tərtibatçı: İsmayıl SÜLEYMANLI
Cildin dizayneri: Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ

محمدحسين طباطبائي
آموزش عقايد و دستورهاى دينى

Əllamə Təbatəbai
İSLAMLA TANIŞLIQ

Bakı, “İrşad” Nəşriyyatı – 2022, 304 səh.

© “Əllamə Təbatəbai” nəşriyyatı / 1991

© Parlaq İmzalar MMC / 2022

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

DQJDK-nin 25.02.2022 tarixli DK-143/Ş
sayılı məktubu ilə nəşrinə razılıq verilmişdir.

İrşad Nəşriyyatı | 32
Əllamə Təbatəbai | 1

İRŞAD – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

www.parlaqimzalar.az
irshad@parlaqimzalar.az
facebook.com/irshadkitab
instagram.com/irshadkitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “Nurlar” NPM
Çap tarixi: 31.08.2022
Sifariş: 41(12)/22

I HİSSƏ

- Din
- Qurani-kərim
- Tövhid
- Ulul-əzm peyğəmbərlər
- İmamət
- İmamların həyat tərzinə qısa bir baxış
- Şəriət hökmləri
- Qüsl
- Ayat namazı
- Əxlaq
- Ruhun sağlamlığı
- İnsanın işçiləri və biçarələr qarşısındakı vəzifəsi
- Doğruçuluq

Din

Din peyğəmbərlərin insanları doğru yola yönəltmək üçün Allah tərəfindən gətirdikləri etiqadi, əməli və əxlaqi göstərişlər toplusudur. Bu etiqadları bilmək və əməli-əxlaqi göstərişləri tətbiq etmək insanın hər iki dünyada xoşbəxt olmasına səbəb olur.

Əgər biz dindar olsaq, Allahın və Peyğəmbərin göstərişlərini yerinə yetirsək, bu müvəqqəti dünyada səadətə çatar, əbədi və sonsuz olan o biri dünyada xoşbəxt olarıq.

İzah: Bildiyimiz kimi, xoşbəxt insan ömrünü səhv və yanlışlıq içində keçirmir, gözəl əxlaqa sahibdir və yaxşı işlər görür. Allahın dini bizi həmin xoşbəxtliyə dəvət edərək göstəriş verir ki, birincisi, öz ağıl və vicdanımızla dərk etdiyimiz etiqadlara hörmətlə yanaşaq, onları müqəddəs sayaq, ikincisi, gözəl əxlaqa yiyələnib bacardığımız qədər yaxşı işlər görək.

Din üç hissəyə bölünür: 1. Etiqadlar; 2. Əxlaq; 3. Əməl.

1. Etiqadlar

Biz öz ağılımıza müraciət edəndə görürük ki, heyrətamiz quruluşa malik bu geniş varlıq aləmi öz-özünə yarana, onun hər bir yerində hökm sürən nizam-intizam nizamlayıcı olmadan mövcud ola bilməz. Şübhəsiz, bu böyük dünyanı Öz sonsuz qüdrət və elmi ilə yaradan, bütün işlərə hakim etdiyi sabit və dəyişməz qanunlarla dünyanın quruluşunu son dərəcə ədalət-

lə idarə edən bir yaradan var; heç nə boş yerə yaradılmayıb və heç nə ilahi qanunlardan müstəsna deyil.

Ola bilməz ki, yaratdıqlarına qarşı bu qədər lütfkar və mərhəmətli olan mehriban Allah bəşəriyyəti daha çox nəfsi istəklərinin əsiri olan və nəticədə yanlışığa yol verən ağıllarının öhdəsinə buraxsın. Buna görə də O, səhv və xətadan arınmış peyğəmbərlər vasitəsilə bəşəriyyətə göstərişlər göndərməlidir ki, insanlar həmin göstərişlərə əməl etməklə səadət və xoşbəxtliyə çatsınlar.

İlahi göstərişlərə tabe olmağın mükafatını maddi dünyada tam şəkildə ala bilmədiyi üçün başqa bir dünya olmalıdır ki, orada insanların gördüyü işlər araşdırılsın və onlar yaxşı işlərə görə mükafatlandırılınsınlar, pis işlərə görə isə cəza alsınlar. Din insanları haqq etiqadlara – bu etiqadlar haqqında daha sonra ətraflı izah verəcəyik – yiyələnməyə dəvət edir və onları nadanlıq, qəflət kimi çirkin xüsusiyyətlərdən saqındırır.

2. Əxlaq

Din bizə həyatda gözəl xüsusiyyətlərə yiyələnməyi, özünü gözəl və bəyənilən əxlaqla süsləməyi, məsuliyyətli, xeyirxah, insanpərvər, mehriban, güləruz və ədalətpərvər olmağı, haqqı müdafiə etməyi, həddimizi aşmamağı, başqalarının mal, namus və canına təcavüz etməməyi, elm əldə etmək üçün hər cür fədakarlıq göstərərək əlimizdən gələni etməyi və nəhayət, həyatımızın bütün işlərində orta yolu tutmağımızı tövsiyə edir.

3. Əməl

Din bizə həm özümüz, həm də cəmiyyət üçün faydalı olan işlər görməyi, fəsad və pislilikə səbəb olan işlərdən isə çəkinməyi əmr edir. Digər tərəfdən, Allaha ibadət etmək məqsədilə

namaz qılmağa, o cümlədən bəndəlik və itaətkarlığı göstərən digər əməlləri yerinə yetirməyə dəvət edir.

Dinin gətirdiyi və bizi dəvət etdiyi qayda-qanunlar bunlardan ibarətdir. Gördüyümüz kimi, onların bəzisi etiqadla, bəzisi əxlaqla, bəzisi isə davranış tərzimizlə əlaqəlidir. Bu göstərişləri qəbul edib onları həyata keçirmək insan xoşbəxtliyinin yeganə qarantıdır. İnsanın xoşbəxtliyi həqiqəti görməsindən, əxlaqlı insan olmasından və yaxşı işlər görməsindən başqa bir şey deyil.

Dinin xeyirləri

Deyilənlərdən belə məlum oldu ki, din fərd və cəmiyyətin islah olunmasına ciddi təsir göstərir və o, yeganə səadət və xoşbəxtlik amilidir.

Dinə bağlı olmayan cəmiyyət həqiqəti görə, aydın düşüncəyə sahib ola bilməz; öz dəyərləli ömrünü yanlışlıq və zahirpərəstlik içində keçirər, aqlını bir kənara qoyub heyvanlar kimi məhdud düşüncə ilə yaşayar, əxlaqi baxımdan çirkinliyə bulaşar, davranış baxımından bədəməl adam olar, beləcə insani dəyərlərdən məhrum qalar. Belə bir cəmiyyət əbədi xoşbəxtlik və kamilliyə çata bilməməkdən əlavə, öz yanlış və çirkin işlərinin nəticəsini bu müvəqqəti dünya həyatında da görər, xoşbəxtliyə qovuşmağın yeganə yolunun din olduğunu çox aydın şəkildə başa düşər və öz keçmiş əməllərindən peşman olar.

Allah-taala Öz kəlamında belə buyurur:

“Həqiqətən, öz ruhunu çirkinlikdən təmizləyən kəs nicat tapıb. Şübhəsiz, onu napaklıqlara bulaşdıran kəs məhrum olub”.¹

Özünü çirkinliklərdən qoruyan şəxs nicat tapıb, xoşagəlməz

¹ Şəms, 9-10

İşlər görmək istəyən şəxs isə öz məqsədinə, yəni xoşbəxtlik və qurtuluşa çata bilməyəcək.

Fərd və cəmiyyətin xoşbəxtliyi dini göstərişlərin yerinə yetirilməsindən asılıdır. Quru adla heç nəyə nail olmaq mümkün deyil. Çünki həqiqət iddiasında bulunmaq deyil, həqiqətin özü dəyərlidir. Özünü müsəlman adlandıran, amma qəlbi qara, əxlaqı bəd, əməli çirkin olan halda xoşbəxtlik mələyinin gəlməsini gözləyən şəxs həkimin yazdığı resepti cibinə qoyub sağalacağını gözləyən şəxsə bənzəyir. Şübhəsiz, bu düşüncə ilə məqsədə çatmaq qeyri-mümkündür.

Allah-taala Öz müqəddəs kəlamında belə buyurur:

“Müsəlmanlardan, yəhudilərdən, sabiilərdən¹ və nəsrənilərdən, həqiqətən, Allaha və axirət gününə iman gətirib yaxşı iş görənlərin, şübhəsiz, Rəbbinin yanında mükafatı vardır”.²

Kimdəsə belə bir təsəvvür yarana bilər ki, bu ayənin məzmununa əsasən Allaha və qiyamət gününə iman gətirən və yaxşı əməl sahibi olan şəxslər hətta peyğəmbərlərin hamısını, yaxud bəzisini qəbul etməsələr belə, nicat tapacaqlar. Lakin bilmək lazımdır ki, Allah-taala “Nisa” surəsinin 150 və 151-ci ayələrində peyğəmbərlərə və ya onların bəzisinə inanmayan şəxsləri kafir adlandırır.

Buna görə də öz imanının xeyrini ancaq bütün peyğəmbərlərə iman gətirən və yaxşı əməl sahibi olan kəslər görəcəklər.

İslam dini

Müqəddəs İslam dini sonuncu səmavi dindir, buna görə də bütün dinlərin ən kamili hesab olunur. İslam dininin gəlişi ilə əvvəlki dinlər qüvvədən düşmüş sayılır. Çünki bir şeyin kamil

1 Zərdüşt dinindən Yəhudiliyə meyil göstərən və Zərdüştiliklə Yəhudiliyin arasında orta bir din seçən şəxslərə “sabii” deyirlər.

2 Bəqərə, 62

nümunəsi varsa, naqis nümunəyə ehtiyac yoxdur. Müqəddəs İslam dini bəşəriyyətə əziz Peyğəmbərimiz həzrət Məhəmməd-din vasitəsilə çatdırılıb. Bu xoşbəxtlik və səadət qapısı bəşəriyyətin üzünə insan cəmiyyəti tam yetkinləşməmiş ağıl mərhələsini geridə qoyduqdan, kamil insan olmağa hazır olduqdan və ülvî ilahi təlimləri əldə edib yerinə yetirmək istedadı əldə etdikdən sonra açılıb.

Buna görə də İslam bəşəriyyətə həqiqəti görə bilən insanın qavraya biləcəyi həqiqət və təlimlər, insanı başqa varlıqlardan fərqləndirən gözəl əxlaq, insanın fərdi və ictimai həyatına aid bütün işlərini qaydaya salan göstərişlər təqdim edib və ona həmin göstərişlərə əməl etməyi tövsiyə edib.

Qurani-kərim

İslam həqiqətlərinin və təlimlərinin mənbəyi Qurani-kərimdir. O, səmavi kitab, Peyğəmbərin peyğəmbərliyinin sənədi, Allah-taalanın kəlamıdır. Buradan da bu müqəddəs kitabın İslam və müsəlmanlar baxımından əhəmiyyət və əzəmətini başa düşmək mümkündür. Qurani-kərimin nazil olduğu vaxtdan indiyə kimi on dörd əsr keçməsinə baxmayaraq, o, həmişə müxtəlif cəmiyyətlərdə müxtəlif aspektlərdən qiymətli kitab sayılıb və hər zaman dünyanın marağını özünə cəlb edib.

Quranın təlimləri

Qurani-kərim həzrət Peyğəmbərin iyirmi üç illik dəvəti zamanı, tədricən nazil olub və insan cəmiyyətinin ehtiyaclarına cavab verib.

Quran təlimlərinin yeganə məqsədi insanlara xoşbəxtlik yolunu göstərməkdir. O, fərd və cəmiyyətin xoşbəxtliyinin əsasını təşkil edən haqq etiqad, gözəl əxlaq və yaxşı əməli bəşəriyyətə dolğun ifadələrlə bəyan edir:

“Biz sənə hər şeyi aydın şəkildə izah edən bir kitab nazil etdik”.¹

Quran İslam təlimlərini qısa şəkildə bəyan edib və insanları əlavə izahlar, xüsusilə şəriət məsələləri barədə daha ətraflı məlumat əldə etmək üçün Peyğəmbərin qarısına yönəldib. O

¹ Nəhl, 89

bu barədə belə buyurur:

“Sənə zikri (Qurani) nazil etdik ki, insanlara göndəriləni onlara aydın izah edəsən”.¹

Başqa bir ayədə buyurur:

“Biz bu kitabı sənə ona görə nazil etdik ki, onlara ixtilafda olduqları şeyləri aydın izah edəsən”.²

Allah-taala buyurur ki, Biz bu kitabı sənə insanların arasındakı olan ixtilafı məsələləri həll etmək və onlara haqqın nədən ibarət olduğunu aydın şəkildə göstərmək üçün nazil etmişik.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, həzrət Peyğəmbər Allahın kitabının təfsir, dini təlimlərin izah edilməsində öz Əhli-beytinin sözünü də öz sözü kimi mötəbər hesab edərək buyurub:

“Quranla Əhli-beyt qiyamətə kimi bir-birindən ayrılmayacaq. Qurandan bəhrələnmək istəyən şəxs Əhli-beytin ətəyindən yapışmalıdır”.

Quran baxımından elm və nadanlıq

Quranın elm və biliyə verdiyi tərifi, insanları təfəkkür və düşünməyə təşviq etmə metoduna heç bir səmavi kitabda rast gələ bilməzsəniz. Quran nadanlıq və cəhaləti də özünəməxsus tərzdə tənqid edir. Belə ki, Quran elm və biliyi “həyat”, nadanlıq isə “ölüm” kimi səciyyələndirir; İslamdan qabaqkı fəsad dolu mühit barəsində dolğun təsəvvür yaratmaq üçün onu “cahiliyyət mühiti” adlandırır.

“Zumər” surəsinin 9-cu ayəsində buyurulur: “Bilənlərlə bilməyənlər eynidirmi?!” “Ənam” surəsinin 122-ci ayəsində isə buyurur: “Heç ruhu öldükdən sonra diriltdiyimiz və işığı ilə insanların arasında yaşadığı elm və mərifət çırağı bəxş etdiyi-

1 Nəhl, 44

2 Nəhl, 64

miz şəxs ölmüş ruhu ilə həmişəlik cəhalət və nadanlıq zülmətlərinə qərq olmuş şəxs kimidir?”

Başqa bir ayədə isə buyurur:

“Həqiqətən, gözlər kor olmaz, lakin sinələrindəki ürəklər (qəlb gözü) kor olar”.¹

Yəni, əslində, kor gözü görməyən kəs deyil, elm və idrakdan məhrum olan şəxsdir.

“Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də, (ondan) daha çox zəlalətdədirlər”.²

Nadanlıq və cəhalət ucbatından haqq sözü qəbul etməyən, dərk etməli olduğu şeyi dərk etməyən, görməli olduqları şeyləri görməyən və eşitməli olduqları sözləri eşitməyən şəxslər heyvandırlar, hətta, bəlkə, onlardan da sapqındırlar. (Çünki heyvanlar öz idrak vasitələrindən istifadə etdikləri halda, bəzi insanlar bunlardan yararlanmırlar). Onlar öz həyatlarını qəflət içərisində keçirirlər.

“Kor ilə görən eyni deyil. Qaranlıqlarla aydınlıq (da eyni deyil). (Həmçinin) kölgə ilə günəşin istisi. Dirilərlə ölümlər (də) eyni deyildirlər”.³

Allah-taala Qurani-kərimin bir çox ayələrində insanları düşünməyə dəvət və təşviq edir, Öz bəndələrinə göylərin, yerin və onlarda olan müxtəlif varlıqların, xüsusilə insanın yaradılışı barəsində düşünmək göstərişi verir. Həmçinin tövsiyə edir ki, keçmiş xalq və ümmətlərin tarixini, adət-ənənələrini, davranışlarını araşdırsınlar – əslində, bütün bunlar insan haqqında qarışıq elmi-texniki məlumatlardır – və gəldikləri qənaətdən öz xoşbəxtlikləri yolunda istifadə etsinlər. Bunu

1 Həcc, 46

2 Əraf, 179

3 Fatir, 19-22

da bilməliyik ki, elmi-texniki məlumatları bir neçə günlük bu dünya həyatının abadlaşması üçün deyil, insanın əbədi həyatdakı xoşbəxtlik və asayişini təmin etmək üçün araşdırmalıyıq.

Quranın dünyanın yaradanı barəsindəki təlimləri

Yaradanın varlığı:

“Heç göylərin və yerin yaradanı olan Allah barədə şübhə etmək olar?!”¹

İzah: Gündüz hər şey açıqlıqda olur və biz həm özümüzü, həm başqalarını, həm evi, həm şəhəri, həm dağı, həm meşəni, həm də dənizi aydın şəkildə görürük. Lakin zülmət hər yeri bürüyəndə görünən şeylərin hamısına qara örtük çəkilir və biz başa düşürük ki, onların açıqlığa çıxması günəş sayəsində mümkündür və onları işıqlandıran günəşdir. Günəş özü aydındır və öz nuru ilə Yer üzünü işıqlandırır, üzə çıxarır. Əgər aydınlıq həmin şeylərin özlərinə məxsus olsaydı, onlar onu heç vaxt itirməzdilər.

Həm insan, həm də heyvanlar öz göz və qulaqları, duyğu orqanları ilə əşyaları dərk edir, əl, ayaq və digər orqanları ilə hərəkət edirlər. Lakin müəyyən bir müddətdən sonra duyğu orqanları ilə qavrama dayanır, hərəkətdən qalır, heç bir fəaliyyət göstərmir, başqa sözlə desək, ölürlər.

Biz bu səhnəni görəndə belə nəticəyə gəlirik ki, həmin canlıların şüur, iradə və hərəkəti onların bədənlərindən yox, ruhdan qaynaqlanır; həmin ruh bədəni tərک edəndə onların həyatı və fəaliyyəti bitir.

Əgər, məsələn, görmək və eşitmək ancaq gözlə və qulaqla mümkün olsaydı, canlı öləndən sonra da həmin orqanlar öz

¹ İbrahim, 10

yerində qaldığından onlar görmə və eşitmə fəaliyyətlərini davam etdirməli idilər. Halbuki biz bunun elə olmadığını görürük.

Bizim də bir hissəsi olduğumuz və mövcudluğuna əsla şübhə edə bilmədiyimiz bu ucsuz-bucaqsız varlıq aləmi də belədir. Əgər bu inkaredilməz yaradılış onun özündən qaynaqlansaydı və özünə məxsus olsaydı, onu heç vaxt itirməzdi. Halbuki biz onun nəsnələrinin bir-birinin ardınca məhv olduğunu, dayanmadan dəyişdiyini, əvəz olunduğunu, müxtəlif formalar aldığıını görürük.

Buradan belə bir nəticə çıxır ki, bütün nəsnələrin mövcudluğu başqa yerdən – onun yaradanından qaynaqlanır. O hər hansı bir şeylə əlaqəsini kəsən kimi həmin şey yoxluq diyarında qərq olaraq məhv olur.

Sonsuz varlığı mövcudluğun dayağı olan və bütün aləmdəkiləri qoruyan varlıq “Allah” adlanır.

O, yoxluğun nüfuz edə bilmədiyi bir varlıqdır. Əgər belə olmasaydı, digər varlıqlar kimi, Onun da varlığı Özündən olmazdı və O, başqasına möhtac olardı.

Tövhid

“Əgər göylərdə və yerdə tək olan Allahdan başqa tanrılar olsaydı, onların ikisi də mütləq məhv olardı”.¹

İzah: Əgər dünyaya bütürəstlərin dediyi kimi bir neçə tanrı hakim olsaydı və dünyanın hər bir hissəsi bir tanrı tərəfindən idarə edilsəydi – yerin öz tanrısı, göyün öz tanrısı, dənizin öz tanrısı – tanrıları fərqli olduğu üçün dünyanın hər bir hissəsində digərindən ayrı bir qayda-qanun hökm sürər, nəticədə dünya məhv olardı. Lakin biz dünyanın bütün hissələrinin bir-birinə bağlı və harmoniyada olduğunu, onların hamısının vahid nizamla idarə edildiyini görürük. Deməli, dünyanın Rəbbi və yaradanı birdir.

Burada kimsə “fərz edilən tanrıların hamısı ağıl sahibi olduğu və aralarında anlaşmazlıq yaranacağı təqdirdə dünyanın məhv olacağını bildiyi üçün heç vaxt bir-birilərinin ziddinə iş görmürlər” deyə bilməz. Çünki qeyd edilən təqdirdə onların hamısı bir-birinə təsir edəcək və hər biri digərinə, onun razılığını əldə etməyə möhtac olacaq, təkbaşına bir iş görə bilməyəcək. Halbuki Allah möhtac olmamalıdır.

Allahın qüdrəti

“Göylərin, yerin və onların arasında olan hər bir şeyin həqiqi hökmranlığı Allaha məxsusdur. O, istədiyini yaradır. Allah

¹ Ənbiya, 22

hər şeyə qadirdir”¹

İzah: Biz “filankəsin avtomobil almağa gücü çatır” deyəndə həmin şəxsin avtomobil almaq üçün lazım olan vasitəyə (pula) malik olduğunu nəzərdə tuturuq. Həmçinin “filankəsin əlli kiloqramlıq daşı qaldırmağa gücü çatır” deyəndə məqsədimiz onun əlli kiloqramlıq daşı götürmək gücünə malik olmasıdır.

Ümumiyyətlə, hər hansı bir şey barəsində mövcud olan qüdrət həmin şey üçün lazım olan vasitədir. Varlıq aləmində fərz edilən istənilən nəsnənin yaranmaq və həyatını davam etdirmək ehtiyacı Allah-taala tərəfindən rəf edildiyi üçün Allah-taalanın hər şeyə qadir və Onun mütəhhər zatının varlığın mənbəyi olduğunu demək olar.

Allahın elmi

“Məgər O Özünün nə yaratdığını bilmir?”²

İzah: Hər bir nəsnə öz yaradılışında Allah-taalanın sonsuz varlığından asılı olduğu üçün həmin nəsnə ilə Allah arasında hər hansı bir maneənin olduğunu və ya onun Allahdan gizli qaldığını fərz etmək mümkün deyil. Ona hər bir şey aydındır və O hər bir şeyin həm batin, həm zahirinə hakimdir və onu əhatə edib.

Allahın digər kamal sifətləri

“Rəbbin tam ehtiyacsız və Öz yaratdıqlarına qarşı mərhəmət sahibidir”³

İzah: Dünyada mövcud olan hər bir yaxşılıq və gözəllik, təsəvvür etdiyimiz hər bir kamal sifət Allah-taalanın Öz yarat-

1 Maidə, 17

2 Mulk, 14

3 Ənam, 133

dıqlarına bəxş etdiyi və onun sayəsində məxluqatın ehtiyaclarını aradan qaldırdığı nemətdir. Əlbəttə, əgər O Özünü həmin kamilliklərə sahib olmasaydı, başqalarına da verə bilməzdi və ehtiyac baxımından başqaları kimi olardı. Deməli, Allah bütün kamal sifətlərinə Özünü malikdir. O, başqalarından hər hansı bir kamillik almadan və ya kiməsə əl açıb ehtiyacını bildirmədən həyat, elm, qüdrət və digər kamillik sifətləri ilə vəsf edilir. Onun pak zatına heç bir naqislik, həmçinin acizlik, nadanlıq, ölüm, çətinlik və sairə kimi heç bir ehtiyac amili nüfuz edə bilməz.

Ədalət

Allah-taala ədalətlidir. Çünki ədalət kamal sifətlərdən biridir. Aləmin Rəbbi bütün kamal sifətlərə malikdir. Həmçinin O Öz kəlamında ədaləti dəfələrlə öyüb, zülmü pisləyib. Heç Onun pis saydığı şeyə malik olması, yaxud bir şeyi yaxşı sayıb ona malik olmaması mümkündürmü?!

“Nisa” surəsinin 40-cı ayəsində buyurur:

“Şübhəsiz, Allah zərrə qədər də zülm etmir”.

Həmçinin “Kəhf” surəsinin 49-cu ayəsində buyurur:

“Sənin Rəbbin heç kəsə zülm etmir”.

“Nisa” surəsinin 79-cu ayəsində isə belə buyurur:

“Sənə yetişən hər bir yaxşılıq Allahdan, sənə üz verən hər bir pislilik isə özündəndir”.

Eləcə də “Səcdə” surəsinin 7-ci ayəsində buyurur:

“O, yaratdığı hər bir şeyi gözəl yaratdı”.

Deməli, hər bir varlıq öz-özlüyündə ən gözəl şəkildə yaradılıb və bəzi varlıqlarda gördüyümüz çirkinlik, yaramazlıq, eyib və nöqsan həmin varlıq başqa bir varlıqla müqayisə edilən zaman yaranır. Məsələn, ilan və kərtənkələnin varlığı insan üçün

pisdir, tikan gül ilə müqayisə ediləndə gözəl görünmür, amma onların hər biri öz-öznlüyündə gözəl və heyrətamiz varlıqlardır.

Mərhəmət

Biz aciz, ehtiyacları bir insan görəndə onun ehtiyacını gücümüz çatan qədər aradan qaldırır, çıxılmaz vəziyyətə düşmüş şəxsin əlindən tutur, gözü görməyən şəxsin əlindən tutaraq onu getmək istədiyini yerə aparır, bu cür işləri mehribanlıq və mərhəmət sayır, bəyənilən və yaxşı iş hesab edirik.

Ehtiyacsız və məxluqatın işlərini qaydasına salan Allahın işləri yalnız mərhəmətdən ibarətdir. Çünki O hamıya saysız-hesabsız nemətlər bəxş edir və heç kəsə ehtiyacı olmadan hər bəxşişi ilə varlıqların hansısa ehtiyacını təmin edir. Allah-taala Özü bu barədə belə buyurur:

“Əgər Allahın nemətlərini saysanız (saymaq istəsəniz), onları tam dəqiqliklə saya bilməzsəniz”.¹

Həmçinin buyurur:

“Rəhmətim hər şeyi əhatə edib”.²

Peyğəmbərlik

Kamil qüdrət sahibi olan Allah hər cəhətdən ehtiyacsız olmasına baxmayaraq, varlıq aləmini və müxtəlif varlıqları yaradaraq onları saysız-hesabsız nemətlərlə təmin edib.

İnsan və canlı-cansız digər varlıqlar yaradıldıqları ilk gündən mövcudluqlarının son gününə kimi Ondan tərbiyələnilir; onların hər biri xüsusi nizam-intizamla məlum və müəyyən məqsədə doğru yönəldilir, hərəkət edir və bir an da olsun Onun lütfündən kənar qalmırlar.

¹ İbrahim, 34

² Əraf, 156

Əgər biz ancaq öz həyatımızın müxtəlif dövrlərinə nəzər yetirsək, yəni özümüzün südəmərlik, uşaqlıq, gənclik və qocalıq dövrlərini gözümüzün qarşısında canlandırsaq, vicdanımız Allah-taalanın bizə böyük lütf göstərdiyini təsdiqləyər. Bu məsələ barədə heç bir şəkk-şübhənin qalmadığını görəndən sonra aqlımız tərəddüd etmədən yaradanın Öz yaratdıqlarının hər birinə münasibətdə hamıdan mehriban olması, həmin mehribanlığa görə həmişə onların xeyrini istəməsi, hikmətsiz və onların xeyrinə olmadan heç bir işlərinin pozulmasına razı olmaması hökmünü verər. İnsan Allahın yaratdığı varlıqlardan biridir; o, xeyir və xoşbəxtliyə çatmaq üçün həqiqəti görməli və xeyirxah bir insan olmağa çalışmalı, yəni düzgün etiqad, gözəl əxlaq və yaxşı əməl sahibi olmalıdır.

Kimsə deyə bilər ki, insan Allahın verdiyi ağıl vasitəsilə yaxşı və pisi bir-birindən ayıra, hansı yolun düz, hansının səhv olduğunu müəyyən edə bilər.

Lakin bilməliyik ki, ağıl təkbaşına bu düyünü açar, insanı həqiqətə və xeyirxahlığa yönəldə bilməz. Çünki cəmiyyətdə gördüyümüz bütün xoşagəlməz xüsusiyyətlər və nalayiq işlər ağıl sahiblərinə, saf-çürük etmək qüvvəsinə malik şəxslərə məxsusdur. Onların hamısının ağılı var, sadəcə, ağılları egoistliyin ucbatından hissələrinə, nəfisi istəklərinə məğlub olub, nəticədə onlar yanlışlığa yol veriblər. Buna görə də Allah-taala gərək başqa yolla, heç vaxt nəfisi istəklərin əsirinə çevrilməyən, öz rəhbərliyində səhvə yol verməyən vasitə ilə bizi xoşbəxtliyə aparsın. Bu da yalnız və yalnız peyğəmbərlik yoludur.

Peyğəmbərlər

Aqlımız bəşəriyyətin üzünə “peyğəmbərlik yolu” adlı bir yolun açılmasını zəruri hesab edir. Bu məsələ əməli şəkildə

həm vurğulanıb, həm də gerçəkləşib. Belə ki, insanlardan bəziləri Allah tərəfindən peyğəmbər olaraq seçiliblər və onlar bəşəriyyətə etiqad və əməllə bağlı bir sıra qanunlar gətirərək insanları doğru yola dəvət ediblər.

Həmin şəxslər öz iddialarının doğruluğunu, öz dinlərinin düzgünlüyünü insanlara onların başa düşə biləcəyi yollarla sübut ediblər və öz tərbiyə məktəblərində ləyaqətli, dürüst şəxslər yetişdiriblər.

Peyğəmbərlərin sayı

Dinlər tarixinə əsasən peyğəmbərlərin sayı çox olub. Allah-taala bəşəriyyətə minlərlə (məşhur nəzərə əsasən yüz iyirmi dörd min) peyğəmbər göndərib. Onların hamısı bir nəfər kimi insanları tək olan Allaha və haqq dinə dəvət edib.

Peyğəmbərlər iki dəstədirlər: onların bir dəstəsinə Allah tərəfindən səmavi kitab nazil olmuş və şəriət verilmişdir. Bu dəstəyə daxil olan peyğəmbərləri “ulul-əzm peyğəmbərlər” adlandırırlar. Onların digər bir dəstəsinin isə yeni kitab və şəriəti olmayıb, onlar “ulul-əzm peyğəmbərlər”in kitab və şəriətini yaymaqla məşğul olublar.